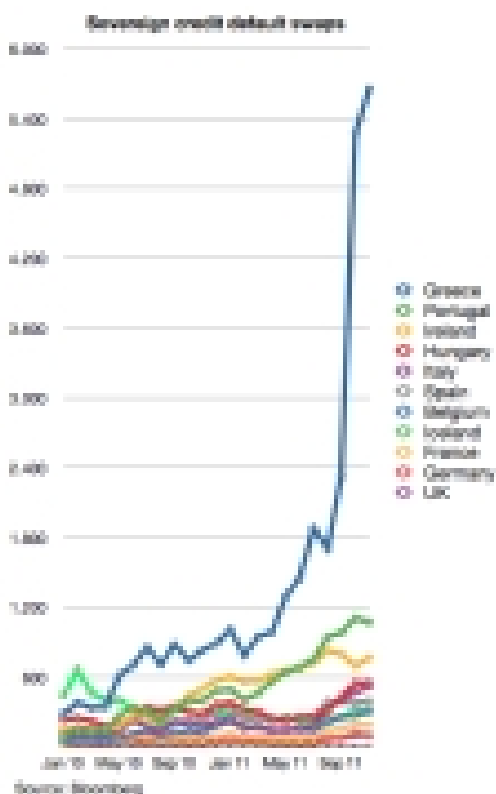

ΑΝΕΓΓΙΧΤΕΣ ΠΛΕΥΡΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ (της Ιωάννας Μουτσοπούλου)

Σε κάθε σχεδιασμό υπάρχει το κίνητρο, ο γενικός σκοπός και ο στόχος. Το ίδιο συμβαίνει και στην οικονομία. Το κίνητρο και ο γενικός σκοπός της οικονομίας είναι στοιχεία εξωοικονομικά, βρίσκονται πλησιέστερα στον ψυχολογισμό των ανθρώπων παρά στην καθαυτή οικονομική επιστήμη. Οι στόχοι ως συγκεκριμένος σχεδιασμός πλέον λειτουργούν υπό την επιρροή του γενικότερου σκοπού και του κινήτρου που τον έθεσε, αν και οι ίδιοι μπορούν επίσης να έχουν πολλές διαβαθμίσεις μέχρι να φθάσουν στο πεδίο της ολοκληρωμένης πραγματοποίησης του σκοπού.

Αν κανείς προσπαθήσει να εξηγήσει την οικονομία με τους λεγόμενους οικονομικούς όρους, τότε δεν θα μπορέσει να λάβει ικανοποιητική απάντηση, γιατί η οικονομία θέτει πολλά αυτονόητα (και το αυτονόητο φονεύει την αλήθεια) και πέραν αυτού θα χάσει την ευρύτερη προοπτική, επειδή θα κινείται μέσα στη σφαίρα προκαθορισμένου σκοπού της οικονομικής πρακτικής, αφήνοντας τον ίδιο τον σκοπό ανέπαφο.

Ο σκοπός της κυρίαρχης οικονομικής σκέψης της εποχής μας είναι φανερός και ομολογημένος, είναι το **ανεξέλεγκτο κέρδος** (παρόλο που για πολλούς η οικονομία δεν μπορεί να ξεφύγει από την επιβίωση). Αλλά οι άνθρωποι σπανίως διερωτώνται για το αληθινό πρόσωπο του ασύδοτου κέρδους και τις πιθανές επιπλοκές που αυτό δημιουργεί. Αυτό δεν σημαίνει ότι η ελεγχόμενη οικονομία είναι ανέφελη. Αυτή ακριβώς η διαπίστωση της διπλής αποτυχίας

πρέπει να βάλει τον άνθρωπο σε βαθιά σκέψη, έξω από την υπολογιστική οικονομία που είναι φανερό πως δεν μπορεί να δώσει λύσεις με τις προτεινόμενες φανατικές και επιφανειακές αντιθέσεις συστημάτων.

Ορισμένα στοιχεία των οικονομικών επιπλοκών της εποχής μας προβάλλονται από τα ΜΜΕ και την πολιτική χωρίς τον αναγκαίο απλό λογικό σχολιασμό, μέσα σε μια παράλογη έλλειψη συνοχής και θεμελιώδους λογικής σκέψης. Και δεν απαιτείται να είναι κανείς οικονομολόγος, για να επισημάνει τους προφανείς παραλογισμούς, που εκφράζονται ενδεικτικά στα εξής:

1) Η διόγκωση των οικονομικών μεγεθών και η οικονομική «φούσκα» δεν μπορεί να εξηγηθεί με τον όρο «λάθη» ούτε με τις επιμέρους αναφορές σε διάφορα ύποπτα οικονομικά προϊόντα και οικονομικές συγκυρίες.

Αυτές οι αναφορές είναι ανεπαρκείς και προϋποθέτουν αφελώς ότι η οικονομική διαχείριση εκ μέρους των ισχυρών ήταν επιπόλαιη και μετά την κατάρρευση οδήγησε σε προσπάθεια αντιστάθμισης της οικονομικής απώλειας ή ευκαιριακής κερδοσκοπίας. Όμως έτσι δεν αγγίζουν την καρδιά του προβλήματος και επιπλέον απαιτούν εξειδικευμένες οικονομικές γνώσεις καθιστώντας έτσι απρόσιτη την αληθινή γνώση. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει κανείς να απορρίψει την αναγκαία γνώση απλοποιώντας ανάρμοστα τα πράγματα όπως κάνουν οι ελίτ, οι πολιτικοί, οι τεμπέληδες και οι αμαθείς. Αλλά σίγουρα **πρέπει να μη δεσμεύεται από την έλλειψη ή την ύπαρξη ειδικής γνώσης, όταν αυτή χρησιμοποιείται για να αποκρύψει μια αλλοιώτικη αλήθεια**, αυτήν που δεν αφορά το πεδίο της ίδιας της γνώσης, αλλά που είναι το αίτιο που τη δημιουργεί. Ο καθένας βέβαια μπορεί να ισχυριστεί ότι η κάθε γνώση και σκέψη είναι εκ του πονηρού, αλλά αυτό δεν μπορεί να αποφευχθεί, κι ας αποτελεί το στήριγμα του φανατισμού. Σε τελευταία ανάλυση τόσο η περίπλοκη και φρούδα γνώση όσο και η φανατική απόρριψη της γνώσης αποτελούν και οι δύο μέρος του ολοκληρωτισμού της σκέψης.

Η οικονομική λοιπόν «φούσκα» βασίστηκε σε παραγωγή χρήματος που δεν προερχόταν από πραγματικά περιουσιακά στοιχεία, αλλά

τελείως φανταστικά, π.χ. από δάνεια για ακίνητα που εκ των προτέρων ήταν γνωστό ότι δεν μπορούσαν να εξασφαλιστούν πραγματικά, αλλά ωστόσο πιστώθηκαν και αυτή η πίστωση χρησιμοποιήθηκε ως χρήμα ή ως οικονομικό προϊόν, πράγμα που ήταν το λεγόμενο «πλαστικό» χρήμα, δηλαδή χρήμα που δεν είχε αντίκρουσμα στην πραγματική οικονομία.

Αυτό γιατί επιχειρήθηκε; Στην κυκλοφορία του χρήματος δεν είναι δυνατή η διάκριση ανάμεσα σε χρήμα πραγματικό και μη πραγματικό ή σε χρήμα εκτός πραγματικής οικονομίας και σε χρήμα προερχόμενο από την πραγματική οικονομία ή, με άλλα λόγια, σε χρήμα βασισμένο σε φαντασίωση και εξουσιαστική προσδοκία και χρήμα της πραγματικής οικονομίας. Όποιος λοιπόν διαθέτει τελικά τη μεγαλύτερη ποσότητα χρήματος (ανεξάρτητα από την προέλευσή του) μπορεί να ασκήσει **επενδυτική πίεση** και να διεισδύσει στην πραγματική οικονομία και να την ελέγξει. Αυτό φαίνεται από τις εκτεταμένες αγορές γης από πλούσιους επενδυτές σε διάφορα μέρη του κόσμου, όπως στην Αφρική και την Ν.Αμερική, αντί εξευτελιστικών τιμών και με άγνωστες συνέπειες για τους ντόπιους πληθυσμούς στο μέλλον, αλλά και για την παγκόσμια κοινότητα. Και τα μεν νομικά πρόσωπα, π.χ. τράπεζες, πτώχευσαν, αλλά ο ατομικός πλούτος ορισμένων μετόχων τους αυξήθηκε και δεν είναι γνωστό πώς θα χρησιμοποιηθεί. Επιπλέον οι εταιρείες αυτές στη συνέχεια διασώθηκαν από τους πολίτες (τα κράτη), χωρίς μάλιστα να αλλάξουν ιδιοκτήτες.

Το χρήμα, λοιπόν, παύει να είναι οικονομικό μέγεθος και μάλλον εξαρχής δεν είναι τέτοιο, αλλά γίνεται φορέας εξουσίας και δύναμης. Είναι μέσον άσκησης ελέγχου, όχι μόνον όταν έχει πλέον συσσωρευτεί, αλλά η ίδια η φύση του και η λειτουργία του εξ ολοκλήρου (σχετικά με τις ομάδες που έχουν την ισχύ ελέγχου του). Εξάλλου και η ίδια η υπερβολική συσσώρευση πλούτου δεν μπορεί σε καμμία περίπτωση να εξυπηρετεί απλώς πραγματικές ανάγκες θεραπεύσιμες από το χρήμα π.χ. υγεία, παιδεία, επιβίωση, διασκέδαση κ.ά., αλλά μόνον ψυχολογικές ανάγκες λειτουργούσες στη σφαίρα του μη κανονικού. Αυτό απαιτεί φυσικά εκτενή ανάλυση, και πάλι δεν θα είναι δυνατόν να αγγίξει

κανείς όλες τις πτυχές, γιατί ο κάθε άνθρωπος είναι πολύπλοκος και ατομικά μοναδικός.

Αυτή είναι μία αλήθεια ανομολόγητη και δείχνει τη διαστρέβλωση της οικονομικής λειτουργίας, την ανατροπή της σχέσης προσφοράς και ζήτησης, με την αμέριστη βέβαια συμμετοχή των λαών που υποκύπτουν σε κάθε διαφημιστική πίεση και σε κάθε επιθυμία καταξίωσης και υπεροχής μέσω κατοχής πραγμάτων και τον **διχασμό της οικονομίας σε πραγματική και σε εκτονωτική του ανθρώπινου κενού.**

Αυτό το κενό εκφράζεται από τους πολλούς ως καταναλωτικότητα και από τις ελίτ ως εξουσία. Η καταναλωτικότητα είναι μια μικρή εξουσία απέναντι στο άβιο, το κατεχόμενο πράγμα, ενώ η καθαυτή εξουσία είναι η επιβολή απέναντι σε όλα, άβια και έμβια, είναι η δύναμη καταστροφής των υποκειμένων που έτσι μετατρέπονται σε αντικείμενα όπως οι δούλοι, και επομένως είναι μια εξουσία βαθύτερη και πιο ικανοποιητική, γιατί μιμείται τον θάνατο.

Πιστεύουμε ότι η εξήγηση της οικονομικής λειτουργίας μπορεί να γίνει περισσότερο κατανοητή, αν κινηθεί κανείς έξω από το οικονομιστικό πλαίσιο που θέτει, εκεί όπου διαμορφώνονται οι σκοποί και οι μέθοδοί της. Αλλιώς, ακόμη και με πλήρη γνώση των όρων της, θα παραμείνει αδιέξοδη.

2) Δεν εξηγούν γιατί δεν ασχολούνται καθόλου με το ιδιωτικό χρέος που είναι μεγαλύτερο ίσως από το δημόσιο.

Για παράδειγμα, το χρέος της Ισλανδίας ήταν εξ ολοκλήρου ιδιωτικό, αλλά η Μ.Βρετανία απαιτούσε την ανάληψή του εκ μέρους του κράτους παρά την απόρριψη της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία!

Αυτό οφείλεται στην επιλογή που έχουν κάνει οι ελίτ, να ισχυροποιηθεί ο ιδιωτικός παράγοντας, στον οποίο το κοινό συμφέρον δεν θα παίζει κανένα ρόλο και οι ήδη ισχυροί θα είναι οπωσδήποτε νικητές διαθέτοντας όλη τη δύναμη επιβολής. Ο ανταγωνισμός δεν υπάρχει τόσο μεταξύ της ισχύος και του

αδύναμου πλήθους, αλλά μεταξύ των ισχυρών, όπου μπορεί να γίνεται ανακατανομή ισχύος. Σε αυτή την περίπτωση το κράτος παύει να υπάρχει κατά τις επιταγές της «ελεύθερης» οικονομίας, αλλά μόνον ως φορέας κοινωνικής πρόνοιας, εξακολουθώντας να υπάρχει ως ελεγκτικός και εισπρακτικός μηχανισμός, εισπράττων από τους πολλούς και χορηγών την οικονομική του βοήθεια στους λίγους ισχυρούς ιδιώτες.

Όμως εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι η συνεχής απαιτητικότητα των μαζών για χρήμα και ισότητα μέσω, χωρίς τη συνδρομή της κριτικής σκέψης για τον ρόλο του κέρδους στην ανθρώπινη ζωή και την ανθρωπολογικά πραγματική αξία του, παρασύρει τον άνθρωπο σε κατευθύνσεις χαραγμένες από την ισχύ βάσει των προβαλλόμενων μοντέλων και που τείνουν στην αναίρεση της δυνατότητας για αληθινή ειρήνη, γιατί είναι φύσει ανταγωνιστικές και σύμφωνες με τη βαθιά ποιότητα του μοντέλου. Γι' αυτό η κριτική και μόνον της λειτουργίας του πλούτου δεν είναι αρκετή για την αντιμετώπιση των προβλημάτων, γιατί αυτή η κριτική μπορεί να βασίζεται ενίοτε στον ανταγωνισμό και όχι σε μια άλλη αντίληψη της ζωής και επιπλέον μπορεί είτε να συγκαλύπτει μια όμοια τάση επιβολής πολλών ανθρώπων που όμως δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί για διάφορους λόγους είτε να εκφράζει την αντίληψη ότι ένα σύστημα είναι φύσει υπερκείμενο των ανθρώπων και άρα μοναδικά υπεύθυνο για τις επιλογές τους, αρνούμενη έτσι την προοπτική του ανθρώπου για πραγματική ελευθερία. Όχι ότι ένα σύστημα δεν έχει τέτοιες δυνατότητες, αλλά αυτές είναι εκείνες που ο άνθρωπος του επιτρέπει να έχει. Το παράδοξο με την ευθύνη είναι ότι αυτή προσδίδει στον άνθρωπο ελευθερία και την συναφή με αυτήν υποκειμενικότητα.

3) Προβάλλεται από τους πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες ως αρνητική κριτική η κακή διαχείριση εκ μέρους των κρατών και η δαπάνες των λαών πέραν των δυνατοτήτων τους.

Αυτό είναι αληθές, αλλά δεν λέγεται ότι αυτή η υπέρβαση των δυνατοτήτων **επιχειρήθηκε από τους ίδιους** με το μοντέλο που υποστήριξαν και το οποίο πρόβαλε καταναλωτικά πρότυπα

επιτυχίας και δημιούργησε ψεύτικες ανάγκες, με συνέπεια το προϊόν της ανθρώπινης προσπάθειας να διοχετεύεται σε ανόητους προορισμούς, αντί να είναι δημιουργικό προς όφελος όλης της κοινωνίας και των ατόμων, με τον απαιτούμενο βαθμό εθελουσιότητας που θα απέτρεπε τον ολοκληρωτισμό. Αυτή η εθελουσιότητα απαιτεί την κατάλληλη παιδεία και ελευθερία που όμως θεωρείται ανάξια χρηματοδότησης.

Φυσικά η ανόητη καταναλωτικότητα και ταύτιση των ανθρώπων με το έχειν είναι δική τους ευθύνη, η οποία όμως δεν αναιρεί την συντρέχουσα ευθύνη των ελίτ. **Η ευθύνη του ενός δεν αναιρεί την ευθύνη των άλλων** και επομένως δεν μπορεί να αποτελέσει για κανέναν δικαιολογία και βάση ανευθυνότητας.

4) Οι Ευρωπαίοι ηγέτες και ειδικοί επικαλούνται τη δράση των κερδοσκόπων για επιθέσεις κατά των ευρωπαϊκών οικονομιών και συζητούν ότι πρέπει να τους αντιμετωπίσουν. Αλλά οι ίδιοι τους δημιούργησαν, επειδή οδήγησαν και πίεσαν για νόμους που επέτρεψαν το αχαλίνωτο της οικονομίας και της κερδοσκοπίας και θέσπισαν νομικά το ανεξέλεγκτό της. **Η αδιαφάνεια έγινε θεσμός** μέσω του θεσμοθετημένου απορρήτου των καταθέσεων, της επιτρεπόμενης ελεύθερης διακίνησης κεφαλαίων σε προορισμούς αδιαφανείς (π.χ. με off shore εταιρείες) και μέσω της εταιρικής ανωνυμίας και πολυπλοκότητας, όπου τα φυσικά πρόσωπα δεν φαίνονται, είτε επειδή είναι κάτοχοι ανωνύμων μετοχών είτε γιατί είναι πρακτικά (αν και όχι νομικά) αδύνατον να μπορέσει ένας μέσος πολίτης να βρει πρόσβαση στα στοιχεία τους και ακόμη περισσότερο να αποκτήσει το σύνολο της διαπλεκόμενης εταιρικής εικόνας για κάθε φυσικό πρόσωπο, που μπορεί να έχει ή να μετέχει σε πάμπολλες εταιρείες και να προωθεί ακόμη και αντιφατικές μεταξύ τους δράσεις.

Επομένως η μέριμνά τους για την κερδοσκοπία είναι επιφανειακή, δηλαδή τα λόγια είναι αντίθετα προς την πράξη τους.

5) Ο έλεγχος των κρατών από τους δανειστές τους γίνεται δεκτός, αλλά δεν γίνεται δεκτός ο έλεγχος των πτωχευμένων

εταιρειών από τα κράτη που τις δανείζουν.

Αυτό συμβαίνει σήμερα στην Ελλάδα. Ανατρέπεται το Σύνταγμα, γιατί **γίνεται δεκτή η, αμφίβολης νομιμότητας, αρχή ότι οι δανειστές της χώρας μπορούν να της επιβάλουν τη θέλησή τους** σύμφωνα με τις αρχές του ιδιωτικού δικαίου (παρόλο που ούτε αυτές τηρούνται πραγματικά) και να αγοράσουν ό,τι έχει οικονομική αξία σαν κρατική περιουσία και μάλιστα σε εξευτελιστικές τιμές. **Αλλά ταυτόχρονα γίνεται δεκτή μια αντίφαση**, δηλαδή ότι, όταν το κράτος χορηγεί βοήθεια στα τραπεζικά νομικά πρόσωπα, δεν επιτρέπεται να τα ελέγξει με τον ίδιο τρόπο που το κάνουν οι δανειστές της χώρας, δηλαδή ούτε τον τρόπο χρήσης των χρημάτων που δίνει ούτε να αποκτήσει εμπράγματα δικαιώματα επί αυτών των νομικών προσώπων. Επομένως οι αρχές της λεγόμενης ελεύθερης οικονομίας δεν είναι καθολικές, αλλά αντίθετα δεν είναι καν αρχές, αφού δεν έχουν καθολική ισχύ. Είναι απλώς μια επιβολή ισχύος με μη ομολογημένη κατεύθυνση.

6) Η επικαλούμενη και επιχειρούμενη «συνεχής» ανάπτυξη παραμένει ασαφής για τον μέσο άνθρωπο και μάλλον και για τους οικονομολόγους, γιατί δεν εξηγούνται δύο πολύ βασικά ερωτήματα:

-πρώτον, πώς μπορεί να συνδυαστεί αυτή η ανάπτυξη και η υπερκατανάλωσή της με τα **περιβαλλοντικά προβλήματα** και,
-δεύτερον, ποιο **το νόημά της για την ανθρώπινη ζωή**. Και πολλά άλλα ερωτήματα μπορούν να τεθούν, αλλά αυτά τα δύο είναι τα πιο καίρια.

Ελάχιστοι συζητούν για **απο-ανάπτυξη**. Αλλά δεν θα μπορούσε να γίνει σαφές το νόημα μιας ορθής και ευτυχησιακής απο-ανάπτυξης, αν δεν κατανοήσουμε τα αίτια της τάσης του ανθρώπου για συνεχή ανάπτυξη. Τι σημαίνει αυτή η τάση του ανθρώπου για συνεχή ανάπτυξη; Το βέβαιο είναι ότι δεν έχει σχέση με την οικονομική ανάπτυξη. Η οικονομική ανάπτυξη λειτουργεί στη σφαίρα της ανάγκης και υπό τον φόβο του θανάτου, με τις στρεβλώσεις που αυτός προκαλεί, και επιχειρεί μέσω

υπερσυγκέντρωσης πλούτου να βγει έξω από αυτήν σε μια «ελευθερία» που σκλαβώνει όλους τους υπόλοιπους ως εξουσία, γιατί στην πραγματικότητα δεν μπορεί να βγει πραγματικά έξω από τη σφαίρα της ανάγκης. Η ανθρώπινη τάση για ανάπτυξη αντιθέτως είναι συναφής με την τάση για διάρκεια, νίκη επί του θανάτου και εξάπλωση που σχετίζονται με την τάση της συνείδησης για ανάπτυξη και για ενότητα μέσω διευρυνόμενης αντίληψης και ανταπόκρισης, μια και τίποτε δεν είναι στατικό. Αν όμως η συνείδηση με αυτές τις διεργασίες της αγνοηθεί, τότε η τάση αυτή μετατρέπεται σε σωρευτικό παράγοντα π.χ. στη οικονομία. Πολλά μπορούν να ειπωθούν εδώ για το θέμα αυτό, αλλά δεν είναι του παρόντος. Πάντως γι' αυτό ο διανοητής της δύναμης Νίτσε απέρριπτε την ενασχόληση με τη συνείδηση και τη θεωρούσε διαφθορά της δύναμης.

7) Θεωρείται αναντίρρητη και αυτονόητη η αποδοχή της «ελεύθερης» οικονομίας, ενώ είναι προφανές ότι έχει ήδη αποτύχει, τουλάχιστον για τους λαούς. Είναι μια βεβαίωση που στόχο έχει -ίσως- τον αιφνιδιασμό της ανθρώπινης αντίληψης, ότι πίσω από μια τέτοια ισχυρή βεβαιότητα δεν μπορεί παρά να υπάρχει αλήθεια. Η τυχόν εμπλοκή των κρατών στην αποτυχία αυτή δεν είναι δικαιολογία, γιατί ακόμη περισσότερο για την αποτυχία των κρατών είναι υπεύθυνοι οι ιδιωτικοί παράγοντες είτε ως επιχειρηματικά συμφέροντα που πιέζουν στο πολιτικό πεδίο είτε ως υπάλληλοι λειτουργούντες ως ιδιώτες και όχι ως φορείς δημοσίου συμφέροντος είτε ως πολίτες που αντιλαμβάνονται το κράτος ως ανεξάντλητη δεξαμενή ωφέλειας χωρίς καμμία υποχρέωση εκ μέρους τους. Ο ιδιωτικός ατομικός παράγοντας είναι προφανώς το θεμελιώδες αίτιο της αποτυχίας και γι' αυτόν τον λόγο δεν μπορεί σε καμμία περίπτωση να στηρίξει μια πραγματικά ελεύθερη οικονομία, με το μέγιστο όφελος για τον μέγιστο αριθμό ανθρώπων, που είναι το ζητούμενο σύμφωνα με τους μεγάλους φιλελεύθερους Μιλλ και Μπένθαμ.

8) Ο έλεγχος επί της οικονομικής λειτουργίας, που υποστηρίζουν άλλοι, δεν είναι απόλυτα ορθός και επαρκής, γιατί ακριβώς αυτές οι ατέλειες του ανθρώπου τορπιλλίζουν τα θεμέλιά του και προξενούν σωρεία στρεβλώσεων. Εδώ δηλαδή έχουμε μια διπλή αποτυχία των ανθρώπινων συστημάτων οικονομίας και διακυβέρνησης. **Ο ολοκληρωτισμός βρίσκεται ως δυνατότητα παντού** και αυτό πρέπει να οδηγήσει τον άνθρωπο σε αναθεώρηση του όλου τρόπου αντίληψής του, χωρίς να ψάχνει για συστήματα που θα λειτουργούν ως πανάκεια για λογαριασμό του και χωρίς τη δική του ευθύνη.

9) Επικαλούνται την ανάγκη ανταγωνιστικότητας, χωρίς όμως να εξηγούνται επαρκώς δύο στοιχεία της:

(α) **Η φύση της,** δηλαδή πού μπορεί να καταλήξει ο ανταγωνισμός, εφόσον ο στόχος του είναι αναμφισβήτητα η ολοκληρωτική υπερίσχυση, πράγμα που είναι φανερό από τα παιχνίδια ισχύος των δυνατών. Αν στόχοι της ήταν η ισότητα και η ειρήνη, τότε δεν θα χρειαζόταν καν ως μέσον ισορροπίας, αυτή θα βασιζόταν στην ανθρώπινη ωριμότητα και νηφαλιότητα. Αλλά μόνον παροδικά χρησιμοποιού%